

“Concentratie, Uniciteit, Loslaten”

Foto: Floor Martens, 2021

Lucas van Veghel

De juiste snaar raken

Het is het derde jaar van mijn studie. Door de coronacrisis ben ik nu al een tijdje thuis. Ik ga zitten op mijn stoel, pak mijn akoestische gitaar en zet een analoge metronoom aan. Ik schrijf hierover het volgende:

“Toen ik dit voorjaar mijzelf tot het uiterste dreef door middel van het aanslaan van een en dezelfde gitaarsnaar, vroeg ik me af hoe lang ik al bezig was en hoe lang ik door zou gaan. En wat of wie ging bepalen of ik doorging? Na veertig minuten dezelfde snaar te hebben aangeslagen, hield mijn fysieke metronoom ermee op. De metronoom droeg bij aan het intrans raken. Ik was het gevoel voor tijd na vijf tot tien minuten volkomen kwijt, had geen idee hoe lang ik bezig was of hoe laat het zou zijn. Ik besloot dat het ophouden van het tikken van de metronoom bepaalde dat ik zou stoppen met het aanslaan van die ene snaar. Ik had het vooraf niet zien aankomen. Maar de concentratie was vervlogen toen het ritme niet meer hoorbaar was. In feite ervaarde ik hier wat er zojuist gesteld werd. De geest leek volkomen geconcentreerd te zijn op het minimalisme van het getik van de metronoom. Er ontstond geen ruimte om te piekeren en er trad een ontspannenheid op die ik me alleen maar kon herinneren van meditatie van jaren geleden. Zelden leek ik het ‘nu’ zo vaak bewust te hebben ervaren en zelden werd ik me daarvan elke tel van de maat bewust gemaakt als tijdens die veertig minuten. Concentratie, uniciteit, loslaten.”

Deze situatie deed zich voor in het derde jaar van mijn studie. Later, in het begin van het vierde jaar, deed ik onderzoek naar de rol van wandelen in historisch perspectief en de al dan niet aanwezige verschillen tussen en overeenkomsten met mijn artistieke proces. Toen ik het hierboven genoemde aanslaan van die snaar ondernam en ervoer, ontstond er zoals gezegd concentratie, uniciteit en de mogelijkheid om los te kunnen laten. Wandelen, zo is gebleken voor mijzelf, brengt iets vergelijkbaars met zich mee: herhalen, herhalen, herhalen, eenvoud omarmen, eenvoud blijven omarmen, lichaam en geest komen op één golflengte te zitten, een zekere uniciteit en exclusiviteit, de vervlechting van denken en doen, loslaten door te doen, doen door los te laten, eenheid.

In mijn artistieke proces en tijdens het wandelen staan naast het bovengenoemde ook ‘beweging’, ‘herhaling’, en het ‘onderweg zijn’ centraal, evenals de wijze waarop tijd beleefd kan worden. Enerzijds het delven van klei als onderdeel van mijn eindexamenproject en anderzijds het wandelen als onderdeel van mijn bestaan, beïnvloeden beide de manier waarop ik de tijd beleef. Het onderweg zijn en de tijd die hiervoor uitgetrokken wordt, krijgen bovengemiddelde aandacht. Het werkelijke tijdsverloop wordt als het ware gevoelsmatig uitgerekt, waardoor er meer aandacht ontstaat voor het ervaren van details. Zowel het ‘vóór’ de wandeling als het ‘ná’ de wandeling, lijken er even niet meer toe te doen.¹ Net als tijdens het delven en verplaatsen van klei. De perceptie claimt zijn hoedanigheid door zich te onttrekken aan het rekenkundige keurslijf dat doorgaans de tijd vormgeeft of beschrijft.

Klei is beweging. Beweging is klei.

In mijn atelier staat geen stoel meer. Je kunt er nergens zitten, tenzij je de grond daarvoor gebruikt. Toen de stoel er wel nog stond, stond hij slechts. Ik gebruikte hem om mijn spullen of jas op te leggen. Dat moet wel betekenen dat ik in mijn atelier veel sta óf dat ik aan het bewegen ben. Ik sta alleen als ik overzicht probeer te hebben over de situatie, beelden vastleg met een camera, of wanneer ik schrijf, opdat ik de essentie van dingen vastleg voor latere tijden.

Ik beweeg dus bijna continu. Ik werk niet slechts met materie, ik gebruik deze ook als ondergrond. Overal ontstaan voetafdrukken en sporen die je herinneren aan de beweging die er ooit was.

Of ja, overal... Er ontstaan paden. Sommige composities en kwetsbare elementen in mijn installatie wil ik bewust niet aantasten. Niet alleen ikzelf maar ook andere mensen bewegen zich door mijn installatie. Wanneer ik dagen later terugkom, dan blijkt dat de klei 'gedrag' heeft vertoond terwijl ik afwezig was. De ramen zijn helemaal beslagen. Er is condens ontstaan, omdat er een klimaat heerst in de ruimte. Niet slechts 'dode' materialen zijn aanwezig, maar er beweegt iets. Dat 'iets' is niet alleen de slak die ik toevallig aantref en de uitgekomen kiemplantjes die ik tegenkom, en die blijkbaar meegekomen zijn in de horizontale verplaatsing van Noord- naar Zuid-Limburg. Nee, het gaat ook om de materie die in veelvoud aanwezig is. De klei beweegt of wordt bewogen. Er beweegt iets.

Maar even een stap terug in de tijd. Wat er nu gebeurt in het atelier is het resultaat van een voorbereidingstraject, waarin ik secuur heb uitgestippeld aan welke voorwaarden ik moest voldoen om de meest recent toegevoegde klei vanuit Tegelen, Noord-Limburg, in Maastricht te krijgen. Het begon met een ontdekking die het volgende openbaarde:

Als je kijkt naar de stamboom van een deel van mijn familie, dan is er tenminste tot in de negentiende eeuw een geschiedenis in klei en keramiek terug te vinden. Van keiharde arbeid in een opkomende klei-industrie in het midden van die negentiende eeuw, tot de klei waarover ik nu loop en waarbij ik op mijn eigen wijze een traditie waardeer en opnieuw vormgeef en voortzet. Het was voor mij van belang – en soms is het genoeg om dat belang te voelen en dit niet rationeel te willen ontleden – deze historische lijn een vervolg en dus een toekomst te geven. De klei die als laatste is toegevoegd aan mijn werk, is dus uit Tegelen afkomstig. Voor mij is het uiteindelijk van belang geweest zo dicht mogelijk bij het materiaal en de bron te komen, waarmee een deel van mijn familie heeft gewerkt. Het is afgegraven op een plek waar de Rijn de klei heeft afgezet en waar tegenwoordig de Maas stroomt. De Rijn? Ja de Rijn. In de prehistorie waren er andere routes die het water aflegde in en door Nederland en die anders zijn dan hoe we deze nu kennen. Destijds had de Rijn, zo heb ik begrepen, bepaalde aftakkingen op de plek waar de huidige Maas stroomt,² die uiteindelijk ervoor gezorgd hebben dat in Tegelen en omgeving een kleilaag is ontstaan vanwaar en waaruit mijn klei afkomstig is.³

Ik til de klei in emmers naar mijn atelier: vanaf de binnenplaats van het Victor de Stuers gebouw de trap op naar boven, dan linksaf door de gang, en dan waar de gang linksaf slaat, sla ik rechtsaf. Meestal tien emmers per dag. Zo heb ik de tijd om enerzijds lichamelijk uit te rusten en anderzijds gelaagd en in stapjes gewenste hoeveelheden aan mijn compositie toe te voegen. Zoals gezegd, heeft de klei zich horizontaal verplaatst. Maar ook verticaal: een stuk van de tijd, namelijk de prehistorie en de geschiedenis van mijn familielijn, is verticaal verplaatst. Door stevast te hameren op het belang van dit specifieke materiaal dat de aarde mij heeft gegeven, krijgt het verleden weer aandacht in het heden. Het gestolde verleden wordt als het ware naar het heden toegetrokken. Het verleden claimt zijn aanwezigheid in het 'nu'. Het nu van vandaag is het nieuwe verleden in de toekomst. Het verleden wordt hier ter plaatse verrijkt, krijgt een nieuwe betekenis en wordt gepreserveerd voor de tijd die nog zal gaan komen. Dit is het moment. En alleen jij, ik en wij zullen in deze hoedanigheid getuige zijn van dit gegeven. Een flits in de eeuwigheid doet zich nú voor!

Het onderweg zijn

Het is dinsdag 23 februari 2021. Op de voorruit van het door mij gehuurde busje, plak ik met tape mijn telefoon vast en begin te filmen. Ik ben op weg naar Tegelen. Het is vrij koud, bewolkt en af en toe valt er een bui. Ik heb later die ochtend afgesproken om klei op te halen bij de persoon die mij deze wil aanleveren. Daar aangekomen, rij ik vanaf het bedrijventerrein achter de man aan die mij naar de opslagloods begeleidt, waar de klei onder een groot afdak in een gigantische loods met open zijwanden ligt opgeslagen. Mensen ter plaatste zijn erg behulpzaam. Ik mag kiezen uit verschillende kleisoorten die al klaarliggen. Als ik meer wil, is dat geen probleem. De graafmachine kan tijdens het scheppen precies meten hoeveel klei er op de schep ligt. Het geheel wordt afgewogen, zodat ik precies genoeg klei heb, overeenstemmend met het laadvermogen van het busje. Mijn keuze gaat uit naar de vette kleisoort, die bestaat uit grotere blokken van donkerbruine aarde. Ondertussen heb ik het vizier van mijn camera gericht op de kleihoop die ik zo dadelijk ga inladen. Van binnenuit de cabine van de bus, film ik deze arbeid. De brokken zijn dusdanig groot dat sommige daarvan kleiner gemaakt moeten worden, zodat ik ze kan optillen en op de bodem van de cabine kan plaatsen. Na ruim een uur ligt alles op het door mij uitgelegde zeil en neem ik nog even een pauze. Met de camera weer op de voorruit geplakt, en na het bedanken van alle mensen die mij vandaag wilden helpen, verlaat ik het terrein op weg naar Maastricht. De veren van het busje worden duidelijk op de proef gesteld, en gedurende de terugweg bevind ik me daarom logischerwijs dicht bij de weg (en dus de aarde), terwijl ik al rijdend bedenk wat er nog staat te gebeuren. Eenmaal in Maastricht aangekomen, is het van belang dat mijn bus nog kan draaien in de kleine ruimtes rondom de Kruisherengang, en moet tevens de afstand tussen het uitlaadpunt en de daarvoor aangewezen stortplaats niet te groot zijn. Ik realiseer me namelijk dat ik nog heel wat keren met mijn kruiwagen, die ik van thuis heb meegenomen, heen en weer moeten lopen om de klei op de binnenplaats te krijgen, waar ik deze tijdelijk zal neerleggen. Het uitladen blijkt ironisch genoeg veel moeilijker te zijn dan het inladen. Omdat de klei zodanig gefragmenteerd is geraakt, kost het veel meer moeite om in één keer grote hoeveelheden in de kruiwagen te krijgen, die op zichzelf ook nog eens een stuk lager staat dan de vloer van de cabine, waarop de klei in de vorm van een grote hoop ligt. Ook nu film ik de arbeid die zal volgen.

Er die middag bijna niemand op de academie. En de mensen die willen praten, moet ik vandaag teleurstellen. Ik ben bezig met een performance, zo ervaar ik het. Laat me in elk geval even doen wat me vanmiddag te doen staat, voordat ik de bus weer schoon aflever. Ik heb het nodig, merk ik, om te bouwen aan een verhaal dat ik zelf schrijf en dat wellicht alleen ikzelf zo kan ervaren. Het moeite doen om een proces op gang te krijgen, zo is gebleken, is iets wat mij intrinsiek motiveert. Dat komt deels ook omdat het fijn is als dingen zich al doende ontwikkelen en je dit kan ervaren. Dit in tegenstelling tot het eindeloos blijven praten over dingen die niet in de fysieke werkelijkheid tot wasdom komen.

Terug naar mijn performance. Ik probeer eerst de route buitenom het gebouw. Met mijn kruiwagen nog niet eens tot de spreekwoordelijke nok gevuld, loop ik een paar keer heen en weer. Dit is niet te doen: een aantasting van mijn gewrichten. Hierna vind ik een sluiproute binnendoor. Ons lesgebouw staat leeg. Althans er staan spullen, maar bijna niemand is aanwezig. Alleen de eindexamenstudenten hebben permissie om zich binnen de geldende restricties in het lesgebouw te begeven. Met behulp van een paar deurstoppers ontstaat er een route vanaf het parkeervak aan de Kruisherengang, via het propedeuselokaal en de algemene hal, naar de binnenplaats. Op een van deze eerste zonnige dagen van het jaar, probeer ik mijn concentratie te behouden tijdens de fysieke belasting van het tillen, het scheppen, het uitladen, het klimmen, het storten, en dit alles te laten zijn voor wat het is. Het lichaam in tandem met de geest. Ervaren, verdragen, geruststellen, accepteren, laten gebeuren, doorgaan en volbrengen. Concentratie, uniciteit, loslaten.

Na een aantal adempauzes en tijd voor het binnenkrijgen van voldoende vocht, zorg ik ervoor dat mijn klei goed afgedekt op de binnenplaats ligt, de gebruikte hulpmiddelen worden schoongemaakt en opgeruimd, en begint het laatste stukje van mijn reis. De deur van de cabine gaat dicht. De camera is weer van positie veranderd en richt zich weer op de weg die nog voor me ligt, waarna ik de bus heel en schoon weer inlever op het juiste adres.

Deze dag was een onvergetelijke. Na twee maanden lockdown en werken vanuit huis, lijkt op deze dag de lente te zijn begonnen, is de klei honderd kilometer zuidelijker geraakt dan waar deze vandaan komt, is het verleden naar het heden gesleept, en zijn zowel plaats als tijd in beweging gezet. Net als met wandelen.

Hiermee is het laatste halfjaar op de academie aangebroken.

Dood materiaal leeft

“Als het gaat om het mogelijk maken van leven op een planeet, is het van belang dat de aardkorst voedzame mineralen af kan geven aan de oceaan,” las ik laatst in een krantenartikel.⁴ Dit citaat is voor mij van belang, omdat een ogenschijnlijke bewegingsloze massa meer invloed heeft op het leven, en dus beweging in de breedste zin van het woord, dan we wellicht soms opmerken.

Mijn klei ‘ademt’, en beweegt, door het in de materie aanwezige vocht al van zichzelf. Het klimaat in de ruimte waarin deze ligt, wordt er mede door bepaald. Daarnaast zijn ook omgevingsfactoren van invloed, zoals het karakter van de ruimte en de mensen die al dan niet in de buurt zijn. Zij bewegen niet alleen door te ruimte, maar zorgen eveneens voor condensvorming. Hierdoor ontstaat er een spel tussen meerdere verschijningsvormen.

De gedaantes die dezelfde klei heeft aangenomen gedurende de laatste maanden, verschilden van elkaar. Niet alleen door het aanwezige klimaat, maar ook door de daaraan voorafgaande fysieke interventies van mij als maker. Na het verzamelen van uitgeharde en reeds gebruikte klei, is een deel van de klei door allerlei fases gegaan: vast, gebroken, verpulverd, bevochtigd, vloeibaar gemaakt, samengeklonterd, verzacht, gekneed, gedroogd, gestold, verhard. De plaats, de vorm, en de gedaante zijn in transitie. Er is een cyclus ontstaan waarvan de eindbestemming uitgesteld kan blijven worden. Echter aan het einde van mijn opleiding, waarin de klei door het publiek zal worden betreden en daardoor weer van vorm zal veranderen, gaat het publiek het proces van beweging, onderweg zijn, en herhalen op deze opleiding afsluiten.

Het hierboven genoemde veranderende klimaat zal de klei tenslotte nog verder van vorm doen laten veranderen door de toevoeging van mechanische vochtproductie. Er vindt zo een versnelde verandering plaats binnenin de materie en rondom de materie, doordat de mechanisch geproduceerde nevel in de klei trekt en deze daarmee zachter maakt. De klei wordt hierdoor vochtiger en kan zo vervormen, uit elkaar vallen, en later ook weer samenklonteren en uitdrogen.

Een optelsom van organische en mechanische factoren geeft op deze manier een betekenis aan het veranderen, de herhaling, de beweging, en het onderweg zijn.

'Teruggraven'

Terugdenkend aan het verloop van mijn studie, herken ik plaatsen en momenten die aanleiding zijn geweest voor het werk dat ik nu maak en de werkwijze die ik toepas. Al vroeg in mijn studie deed zich een situatie voor, waarbij ik het voor mijn concentratie belangrijk vond om lange stukken alleen te lopen in de natuur. Al wandelend, fietsend, en voornamelijk alleen, heb ik de omgeving ter plaatse afgestruind. Enkele jaren later komen nog steeds dezelfde kenmerken en behoeftes naar voren, zij het op een veel bewustere, meer intrinsieke manier, en in een meer gelaagde vorm. Waar ik eerst slechts deed, weet ik nu waarom ik dingen doe op de manier waarop ik ze doe, en wat daarvan voor mij de waarde is. Steeds op de bodem beginnen en dan langzaam toewerken naar conclusies, verbanden en dwarsverbanden. Tijdens al deze bezigheden komen vergelijkbare bewegingen en verplaatsingen naar voren. De wil om breed te kijken, veel te documenteren, veel af te wegen. 'Veel' is het woord ja. 'Veel' en 'vaak' en 'steeds opnieuw': herhalen, herhalen, herhalen, eenvoud omarmen, eenvoud blijven omarmen, lichaam en geest komen op één lijn, de vervlechting van denken en doen, loslaten door te doen, doen door los te laten, eenheid. Steeds dezelfde omgeving beter leren kennen, ontleden, en weer in elkaar te zetten. Een unieke ervaring creëren. Zo gaan de relevante dingen dagen, gaan de geest en het lichaam een versterkte samenwerking aan, worden ogenschijnlijke hoofdzaken gerelativeerd, en wordt inzichtelijk dat het 'nu' zich steeds voordoet. Zolang je het maar wilt blijven ervaren en je niet steeds laat afleiden door wat gebeurd is of nog komen gaat. Het is mogelijk. Concentratie, uniciteit en tenslotte... loslaten.

Lucas van Veghel,

Eindexamenstudent Autonome Beeldende Kunst, Maastricht Institute of Arts

Begeleidingsdocent: Krien Clevis, Artistic Research, Maastricht Institute of Arts

30-05-2021

Noten:

1. Rebecca Solnit, 'Wanderlust: A History of Walking', 2001: het anders kijken naar de betekenis van begrippen als 'startplek', 'aankomstplek', en 'onderweg zijn', is gebaseerd op de beschrijving van Rebecca Solnit in haar boek 'Wanderlust'.
2. Toelichting en uitleg over de herkomst van de klei door de persoon die zo vriendelijk is geweest deze klei aan mij te geven en die ik vanwege privacyoverwegingen niet bij naam zal noemen.
3. Klei in Tegelen dateert uit het begin van het Pleistoceen, enkele miljoenen jaren geleden. Bron: <https://www.geologievannederland.nl/fossielen/vindplaatsen/tegelen>
4. Govert Schilling, 'Is de aarde toch uniek? Een recept voor een levensvatbare planeet', De Volkskrant, 26 maart 2021